

Hegyí Géza

Sfertul arhidiaconal al dijmei în Transilvania

Cuvinte cheie: dieceza Transilvaniei, capitlu, arhidiacon, quarta, dijma

Majoritatea literaturii de specialitate a susținut multă vreme opinia potrivit căreia în Ungaria sfertul dijmei (*quarta*) era împărțit peste tot între capitlul catedralei și parohul local, în proporții variabile de la o regiune la alta. Studiul de față își propune să demonstreze (pe baza surselor disponibile) că în dieceza transilvăneană, nici în această privință nu s-a aplicat modelul tradițional, ci întreaga *quarta* aparținea arhidiaconului competent din punct de vedere teritorial. Această teză este susținută nu numai de dovezi documentare, ci și de calculele bazate pe registrele de arendare a dijmei din secolul al XVI-lea. Posesia *quartei* de către arhidiaconi este atestată și în dieceza de Zagreb, parțial în cea de Oradea și, în linii mari, și în dieceza de Eger. Deși arhidiaconii erau membri ai capitlurilor catedrale încă de la începutul secolului al XIII-lea, absența deținerii *quartei* de către ceilalți canonici, precum și prevalența principiului teritorial indică faptul că *quarta* arhidiaconală nu reprezenta o variantă specifică a dijmei capitulare, ci își are originea în perioada timpurie, în care arhidiaconii încă locuiau și își desfășurau activitatea în mediul rural.

W. Kovács András

Solia ardeleană la Buda. Consemnarea revendicărilor nobiliare în 1496

Cuvinte-cheie: Transilvania, Evul Mediu, voievod, libertatea de mișcare a iobagilor, citație pe termen scurt, regulament militar

Studiul prezintă diploma emisă de regele Vladislav al II-lea la 23 iunie 1496, la Buda, și analizează conținutul acesteia (Arhivele Naționale ale României, Sibiu, Urkunden III/118.). Prin acest act, monarhul a soluționat plângerile prezentate de solii nobilimii ardelenene. Conform documentului, iobagii nu aveau voie să se strămute de pe moșiile nobiliare în orașele regale, la cămările de sare sau pe domeniile baroniale fără permisiunea stăpânului. Voievodul era autorizat să exercite jurisdicția în cadrul scaunelor de judecată ținute la octavele sărbătorilor de Bobotează și Sfântul Iacob; citațiile pe termen scurt în fața scaunului voievodal au fost desființate, deși această posibilitate a fost menținută în procesele privind noile ocupări de moșii, atacarea conacelor, omor sau vărsare de sânge, cu condiția ca plângerea să fie depusă în termen de un an de la eveniment. Nobilimii i s-a permis să organizeze congregații generale în orice moment, chiar și în absența voievodului sau a vicevoievodului. Fiecare nobil era obligat să plătească așa-numitul „ban al curtenilor” (*pecunia udvarnicalis*), colectat pentru întreținerea solilor nobiliare trimiși la curtea regală. În cazul daunelor cauzate nobililor de către locuitorii așezărilor privilegiate sau ai cămărilor regale de sare, voievodul era responsabil să facă dreptate dacă oficialii locali nu reușeau să facă acest lucru. În timpul campaniilor militare, oștilor voievodului le era interzis să aducă prejudicii moșiilor nobiliare; acestea erau obligate să cumpere hrană și furaje la prețul pieței, prin înțelegere

cu țărani. Plângerile prezentate în 1496 nu au fost simple nemulțumiri de moment, ci, în cea mai mare parte, probleme acute care au însoțit viața nobilimii ardelenne pe tot parcursul secolului al XV-lea. Deși majoritatea acestor chestiuni erau prezente la nivel național, petiția a formulat și așteptări particulare față de voievod și așezările privilegiate, datorate organizării politice specifice a Ardealului și existenței celor trei sisteme judiciare separate.

Gálfi Emőke

„Alba Iulia metropolis est regni Transsilvanie”. Alba Iulia în anul 1552

Cuvinte cheie: Alba Iulia, mercenari, distrugere, arsenal, capitlu

Studiul descrie evenimentele care au avut loc la Alba Iulia în vara anului 1552, pe baza unor surse contemporane care nu au fost cercetate până în prezent. În perioada aceea, fosta reședință episcopală a fost incendiată de mai multe ori de soldați mercenari străini, iar descrierea evenimentelor și mărturiile date despre acestea dezvăluie detalii importante și interesante despre trecutul orașului, dificil de reconstituit din cauza distrugerilor suferite. La scurt timp după evenimentele descrise, orașul a devenit pentru o lungă perioadă de timp reședința principilor transilvăneni.

Izsán Csaba

Uniunile de bresle ca „instituție interurbană” în Transilvania modernă timpurie

Cuvinte cheie: bresle, uniuni de bresle, epoca modernă timpurie, Principatul Transilvaniei, sași

Studiul oferă o prezentare generală a fondării și activității celor douăzeci și una de uniuni de bresle înființate în Transilvania între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea. Prin uniune de bresle (Zunft Union) desemnăm asociațiile formate de breslele meșteșugarilor care practicau aceeași meserie în orașe diferite. Deși anumite bresle aveau încă de la sfârșitul secolului al XV-lea forme timpurii de cooperare asemănătoare uniunilor, termenul este utilizat de cercetători în mod curent abia după introducerea regulamentelor generale din 1539 (Die grosse Regulation), inițiate de autoritățile săsești din Transilvania. În perioada inițială, uniunile erau formate în principal de breslele celor Șapte Scaune săsești; treptat însă, au fost admise și breslele din Brașov și Țara Bârsei, Bistrița, cele Două Scaune săsești și Cluj, iar în cursul secolului al XVII-lea au devenit membre și breslele unor orașe-târg mai mici (cu populație majoritar maghiară). Deși breslele din Sibiu și din cele Șapte Scaune au încercat să domine funcționarea uniunilor, sursele transilvănene sugerează un proces mai puțin agresiv decât în cazul alianțelor de orașe și bresle din Ungaria Superioară (centrate în jurul orașului Košice/Kassa).

Nagy Kornél

Biserica Armeano-Catolică din Transilvania și Sfântul Scaun Apostolic la mijlocul secolului al XVIII-lea

Cuvinte cheie: Transilvania, istoria bisericii, armeni, Sfântul Scaun Apostolic

Cercetările întreprinse în ultimele două decenii au adus la lumină numeroase informații noi referitoare la așezarea armenilor în Transilvania, la unirea lor bisericească, la activitatea și cariera episcopului Oxendio Virziresco (1654–1715), respectiv la situația confesională a comunității în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În ciuda acestor progrese, rămân însă numeroase lacune în istoria Bisericii Armeano-Catolice din Transilvania, în special pentru mijlocul și a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În prezentul studiu, am încercat să prezint și să sintetizez relațiile dintre Biserica Armeano-Catolică (sau Unită) din Transilvania și Sfântul Scaun Apostolic, limitând analiza la mijlocul secolului al XVIII-lea, pe baza rezultatelor cercetărilor arhivistice recente desfășurate la Roma și Vatican.

Szabó Zsolt

Funcționarii comitatului Maramureș în epoca reformelor

Cuvinte cheie: Maramureș, naționalități, prosopografie, administrația comitatensă

Până la mijlocul secolului al XVIII-lea, funcționarii români ai comitatului Maramureș au fost treptat înlocuiți de nobilimea reformată a orașelor coroană. Conducerea a fost dominată de familia Pogány și de familiile Szaplóczay și baronul Sztojka, acestea din urmă de origine română, dar asimilate. Rutenii au rămas sub 10% până în 1849, fiind reprezentați mai ales de preoți greco-catolici *assessori* (táblabíró). Tensiunile etnice și politice au fost minore; diviziunile erau mai ales de natură religioasă și determinate de rivalitatea dintre clanuri înrudite ale înalților funcționari. Fluctuația se datora extinderii aparatului, mobilității între oficii și eterogenității sociale, în condițiile unei profesionalizări incipiente. Funcțiile onorifice serveau drept posturi de început de carieră, compensatorii, de prestigiu sau pentru a acoperi lipsa de personal. Înalții funcționari practicau endogamia, cu modele matrimoniale distincte între reformați, români și romano-catolici. Inginerii și medicii șefi formau un grup aparte, neindigen, endogam, cu cariere stabile, dintre ei provenind singurul funcționar de origine evreiască.

Pál Judit

Membrii ardeleni ai Academiei Maghiare de Științe înainte de Compromisul Austro-Ungar (1867)

Cuvinte cheie: Academia Maghiară de Științe, membri transilvăneni, profesionalizare, secolul al XIX-lea

Studiul examinează membrii ardeleni ai Academiei Maghiare de Științe înainte de 1867, adică înainte de Compromisul Austro-Ungar, folosind metoda prosopografiei, acoperind astfel perioada în care Marele Principat al Transilvaniei era încă o provincie separată în cadrul Monarhiei Habsburgice. Deși, din punct de vedere statistic, este vorba despre un grup restrâns (47 de persoane), datele permit totuși formularea unor concluzii.

Grupul reflectă în mare măsură diversitatea religioasă a societății maghiare din Transilvania, dar se poate observa că protestanții (reformați și unitarieni) sunt suprareprezențați. Un sfert din grup erau aristocrați, dar, ceea ce este mai interesant, mai mult de jumătate din membri grupului s-au născut în orașe. În afară de orașe, doar Trei Scaune (Háromszék) se remarcă în ceea ce privește numărul de academicieni. Deloc surprinzător, Clujul se remarcă în privința educației, mai mult de jumătate din grup studiind acolo. Mai mult de două treimi dintre ei au urmat studii superioare, iar două cincimi au frecventat universități din străinătate, majoritatea la Viena și Göttingen. Trei sferturi dintre tații lor pot fi împărțiți în trei grupuri de dimensiuni aproximativ egale: proprietari de pământ, mici proprietari/fermieri și intelectuali. Profesorii constituie cel mai mare grup dintre academicieni, 40% dintre academicieni înainte de 1867 fiind profesori. Celălalt grup numeros era cel al proprietarilor de pământ. Noua generație de academicieni arată o tranziție în ceea ce privește profesionalizarea: cei care s-au alăturat corpului în anii 1850 și 1860 studiaseră deja la universități și mulți au devenit profesori universitari.

Kádár Ágota

„Prima femeie maghiară care a primit premiul anual la Academia Julian...” Vocația artistică în moștenirea literară a pictoriței Madarász Adeline (1871-1962)

Cuvinte-cheie: istoria femeilor, arte plastice, gen, feminism, viața cotidiană

Studiul analizează vocația artistică a pictoriței Madarász Adeline (1871–1962) în contextul transformărilor sociale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Folosind un corpus bogat de ego-documente, cercetarea reconstruieste parcursul profesional și rețelele personale ale lui Adeline. Se evidențiază statutul ei de pionieră – prima femeie maghiară premiată la Académie Julian în 1908 – precum și inițiativa de a înființa Școala privată de pictură pentru femei Huszár–Újlaki din Budapesta. Moștenirea sa este contextualizată alături de inițiativa de dantelă maghiară a surorilor Szontagh, arătând modul în care reformele educaționale și discursurile feministe ale epocii au creat oportunități limitate, dar semnificative pentru profesionalizarea femeilor. Metodologia interdisciplinară combină istoria artei și istoria literară pentru a oferi perspective de istorie socială asupra biografiei artistei.